

تبیین مؤلفه‌های موثر بر ادراک عدالت در معماری بناهای مسکونی معاصر ایران (مطالعه موردی: بناهای مسکونی تهران)

سینا جلیل پور اقدم*، احمد میرزا کوچک خوش‌نویس**، مهدی خاکزند***، مصطفی مسعودی نژاد****

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱۰/۰۸

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۱/۰۸

چکیده

عدالت با مفاهیمی مانند حقوق، انصاف، آزادی، برابری و غیره همراه است. رویکردها به مفهوم عدالت در جوامع و در زمان‌های مختلف از دیدگاه‌های ایدئولوژیک متفاوتی پیروی می‌کنند، که گاهی بایکدیگر متفاوت و متضاد هستند. با وجود تأکیدی که در سطح جامعه بر مفهوم عدالت و لزوم تحقق آن وجود دارد، کمتر به این مفهوم پرداخته شده است که بناهای مسکونی چه نقشی بر ادراک عدالت افراد دارند. شهر تهران، به عنوان پایتخت ایران از دهه‌های گذشته دچار نابرابری در گسترش، توزیع خدمات و امکانات در مناطق مختلف شهری بوده است، که حاصل آن جدایی گزینی اقبال و طبقات مختلف اقتصادی-اجتماعی در مناطق مختلف شهری است. این تحقیق بر آن است، نقش مؤلفه‌های موثر بر ادراک عدالت شهروندان، به واسطه معماری بناهای مسکونی را مورد بررسی و تحلیل قرار دهد. روش تحقیق در این پژوهش با توجه به ماهیت پژوهش از نوع ترکیبی و بر اساس ماهیت روش در بخش اول از نوع کیفی و در بخش دوم از نوع کمی است و در تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های تحلیل محتوا، روش دلفی و پیمایشی استفاده شده است. مفاهیم حاصل از پژوهش و نقش آن‌ها بر ادراک عدالت افراد به دو دسته مؤلفه‌های عینی و ذهنی تقسیم گردید. یافته‌های پژوهش نشانگر آن است که برداشت همه‌ی افراد از مفهوم "عدالت" یکسان نیست و از نظر هر فرد تعریف متفاوت دارد. بنابراین، ادراک عدالت در همه‌ی افراد یکسان نیست، ولی همه‌ی افراد به زمینه‌ها و عوامل مشترکی در معماری بناهای مسکونی که در ادراک عدالت تأثیرگذار هستند، معتقدند. در نتیجه اولویت تأثیر گذار بودن هر یک از مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت افراد، با توجه به عوامل زمینه‌ای از قبیل سن، جنسیت، تاهل، وضعیت اشتغال و درآمد، تحصیلات و محل سکونت افراد در بین شهروندان متفاوت می‌باشد بر این اساس مهم‌ترین شاخص‌های ذهنی مرتبط با مسکن و موثر بر ادراک عدالت به ترتیب احساس امنیت، توجه به آرامش و رعایت حقوق فردی و حقوق همسایگی است و در بررسی وضعیت شاخص‌های عینی عدالت نیز به ترتیب: تطابق با نیازهای انسانی و معلولین، مقیاس بنا، استواری بنا می‌باشند.

واژگان کلیدی

مؤلفه‌های عینی و ذهنی، ادراک، عدالت، مسکن

۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان «مؤلفه‌های کلیدی موثر معماری بر ادراک عدالت در معماری بناهای مسکونی معاصر ایران» با راهنمایی نگارنده دوم و سوم و مشاوره نگارنده چهارم در دانشگاه آزاد اسلامی اهواز، در حال انجام است.

* دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران

** استادیار گروه معماری، استاد مدعو، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران و استادیار گروه ابنیه و بافت، پژوهشگاه میراث فرهنگی، تهران، ایران، (نویسنده مسئول)

Jalilpour_sina@yahoo.com

a.m.khoshnevis@gmail.com

mkhakzand@iust.ac.ir

mostafa_masoudinejad@yahoo.com

*** دانشیار معماری، گروه معماری (منظر)، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

**** استادیار گروه معماری، اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران

مقدمه

مسکن یکی از مسائل حاد در کشورهای در حال توسعه و ایران است. فقدان منابع کافی، ضعف مدیریت، نداشتن برنامه‌ریزی جامع مسکن و سایر نارسایی‌ها که در زیر ساخت‌های اقتصادی کشورهای در حال توسعه وجود دارد از یک سو و افزایش شتابان جمعیت شهرنشین از سوی دیگر مشکل تامین مسکن مناسب را در این کشورها به شکل غامض و چند بعدی درآورده است (ضرغامی، ۱۳۹۶: ۱۰۶). موضوع مسکن و نقش آن بر ادراک عدالت افراد، یکی از مهم‌ترین موضوعات و مشکلات در شهر تهران می‌باشد با این حال اینکه شاخص‌های ارزیابی عدالت در خصوص مسکن در وضعیت کنونی شهر تهران به چه شکل است و چه نقشی بر ادراک عدالت شهروندان دارد، نیاز به مطالعه دارد. یکی از آموزه‌های معنوی پنهان در هنر و معماری اسلامی، برقراری عدالت در بین مسلمانان است (مدنی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۰۲). برابری انسانها بر حسب گوهر و ذات در اسلام (مطهری، ۱۳۵۸: ۲۳۲). تبیین جامعه اسلامی به جامعه‌ای بی‌طبقه بر مبنای تقوا و عمل و نه بر اساس نژاد، زور و مال (سید قطب، ۱۳۵۴: ۴۱). تبیین «برابری اجتماعی از طریق تساوی‌ها و برابری‌ها و برادری‌ها با ایجاد امکانات مساوی برای عموم و تعلق مکسبات هر فرد به خودش و سلب امتیازات موهوم و ظالمانه» (طباطبایی، ۱۳۸۶: ۸۱-۸۴). و طرح مفهوم «اصالت فرد و جامعه» در اسلام (طباطبایی، ۱۳۸۶: ۱۵). ضرورت توجه به اصل عدالت در جامعه را تبیین می‌کند.

عدالت مفهومی است که هیچ کس بر اصالت و حقانیت آن تردیدی ندارد و دستیابی به آن از اساسی‌ترین اصول در ادیان آسمانی و نظام‌های اجتماعی طی دوره‌های مختلف حیات فکری و اجتماعی بشر مطرح بوده است با توجه به اهمیت، پیشینه و جایگاهی که مفهوم «عدل» در تعالیم اسلامی، فرهنگ مردم و معماری سنتی ایران دارد و با در نظر گرفتن تاثیرات مثبتی که ادراک عدالت در جامعه ایجاد می‌کند. اهمیت و ضرورت نگرش به معماری از بعد «عدالت» به خصوص در حوزه مسکن بیش از پیش لازم و ضروری است. اهمیت بخش مسکن و ارتباط آن با متغیرهای کلان اقتصادی، ارتباط زنجیره وار گسترده با سایر بخش‌ها صنعتی و فعالیت‌های اقتصادی و نقش آن به عنوان محرک رشد اقتصادی، و تاثیرات آن در شرایط و روابط اجتماعی افراد در جامعه، آن را از اهمیت ویژه‌ای برخوردار ساخته است. انسان‌ها بیشتر زمان خود را در فضاهای مسکونی سپری می‌کنند و بخش عمده‌ای از سطح شهرها نیز به کاربری مسکونی اختصاص یافته که علاوه بر تعداد و وسعت زیاد، از عمده‌ترین عناصر شهری دارای معنا می‌باشند که در ادراک مردم تاثیرگذار می‌باشند. با توجه به رابطه ادراکی صورت گرفته بین معماری بناهای مسکونی و ادراک عدالت رابطه معناداری وجود دارد، همچنین چگونگی رابطه میان ارزش‌های ذهنی شهروندان در خصوص مسکن با آنچه که در واقعیت از مؤلفه‌های کالبدی بناهای مسکونی مشاهده و ادراک می‌کنند، ارتباط مستقیم وجود دارد که منجر به ادراک عدالت یا بی‌عدالتی می‌گردد. هدف از این پژوهش بررسی و شناسایی معیارهای تاثیرگذار بر ادراک عدالت به واسطه معماری بناهای مسکونی از دیدگاه متخصصین و شهروندان است. این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش است که، مؤلفه‌های موثر بر ادراک عدالت افراد، در معماری بناهای مسکونی معاصر کدامند؟

پیشینه پژوهش

از مهم‌ترین پژوهش‌های صورت گرفته در خصوص عدالت در مسکن انجام شده است می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

جدول ۱- پیشینه پژوهش

نگارنده(گان)	موضوع	یافته‌ها
روستایی، حکیمی و علیزاده (۱۳۹۹)	سنجش عدالت فضایی شاخص‌های کمی و کیفی مسکن در حوزه‌های شهری، مطالعه موردی: شهر ارومیه	نتایج نشانگر وجود فاصله طبقاتی و دوگانگی در فضای شهری و تفاوت در برخورداری از شاخص‌های کمی، کیفی و اجتماعی مسکن است و نشان دهنده توزیع نابرابر و نامناسب شاخص‌های مسکن در میان شهروندان شهر ارومیه در مناطق مختلف است.
سعیدی فر، حنایی و شیروانی مقدم (۱۳۹۹)	تبیین مؤلفه‌های کالبدی و عملکردی مؤثر بر عدالت فضایی در سکونتگاه‌های حاشیه‌ای (مطالعه موردی شهر مشهد)	نتایج نشان می‌دهد که توزیع و پراکنش کاربری‌های خدماتی در دو هسته گلشهر و قلعه ساختمان با عدم تعادل فضایی رو به روست و از عدالت فضایی محروم هستند، هسته خواجه ربیع و التیمور در دسته برخوردار و و نیمه برخوردار از عدالت فضایی قرار می‌گیرند. نتایج رگرسیون چند متغیره نشان دهنده داد که تنوع کالبدی مهم‌ترین عامل اثرگذار در تحقق عدالت در سکونتگاه‌های حاشیه‌ای است.
شکوهی بیدندی و عباسپور	مطالعه تطبیقی تفاوت ادراک عدالت در فضاهای جغرافیایی متفاوت در محلات برخوردار و	ادراک شهروندان شهر تهران از عدالت بر اساس چهار معیار (۱) کاهش فاصله فقیر و غنی، (۲) کمک دولت به فقرا، (۳) اجرای قانون و (۴) نبود فساد صورت می‌پذیرد. نتایج نشان می‌دهد رضایت از هر چهار معیار در هر دو محله شمال و جنوب تهران پایین‌تر از حد متوسط است. به بیان دیگر هیچ یک از

نگارنده(گان)	موضوع	یافته‌ها
کالمرسی (۱۳۹۸)	غیر برخوردار شهر تهران نمونه مطالعاتی: محله الهیه و شهرک ولیعصر	دو محله قائل به تحقق هیچ یک از ابعاد عدالت نبوده‌اند. ادراک عدالت در شهر تهران با نارضایتی مواجه بوده و این نارضایتی در همه مناطق شمال و جنوب شهر تهران، قابل مشاهده است.
مدنی، امین پور و حیاتی (۱۳۹۷)	تحقق مفهوم قرآنی و روایی عدل در طراحی مسکن ایرانی	نتایج نشان داد عدلت که از مهمترین اصول، در معماری خانه‌های ایرانی اسلامی بود. شامل تعادل و توازن در پلان و نما، هماهنگی واحد مسکونی با دیگر واحدها، مسأله حریم خصوصی و عمومی و محرمیت در معماری بناها در نظر گرفته شده است.
حیاتی، زارع، امین پور و مدنی (۱۳۹۶)	تحقق مفهوم قرآنی و روایی حقوق در شهرسازی و طراحی مسکن	نتایج نشان داد که اصل «لاضرر و لااضرار»، در تمامی ابعاد معماری خانه‌های ایرانی-اسلامی تأثیر گذاشته است. این تأثیرات شامل رعایت حقوق همسایگی، حقوق زن، حقوق والدین و فرزندان، حقوق مهمان و غیره در معماری بناها در نظر گرفته شده است.
بمانیان، ارجمندی و علی محمدی (۱۳۹۲)	تأثیر اصول فقهی مرتبط با حقوق شهروندی بر پایه عدل در طرحی مسکن (نمونه موردی: سه مورد از خانه‌های ایرانی-اسلامی)	نتایج حاصل بیان کننده این موضوع است که این اصل لاضرر و لااضرار به عنوان مهم ترین اصل مرتبط با حقوق شهروندی، در تمامی ابعاد معماری خانه های ایرانی-اسلامی تأثیر گذاشته است. این تأثیرات برگرفته از مفهوم عدل است که شامل تعادل و توازن در پلان و نما، هماهنگی واحد مسکونی با دیگر واحدها، مسأله حریم خصوصی و عمومی و محرمیت در معماری بناها در نظر گرفته شده است
یعقوبی (۱۳۸۸)	درک ایرانیان از عدالت	به تعریف عدالت و دیدگاه‌ها و نظریات اندیشمندان در خصوص عدالت در مکاتب مختلف فکری، پرداخته و به دنبال پاسخ به این پرسش است که ایرانیان بر کدام معیار و اصول عدالت بیشتر تأکید می‌کنند
اطهری (۱۳۸۵)	عدالت رسمی و عدالت عینی در قانون گذاری بخش مسکن	عدالت به معنای استحقاق و حق هر فرد در جامعه برای برخورداری از مسکن را مطرح می‌کند. عدالت عینی در پی این است که تعریف استحقاق چیست و با چه ساز و کاری باید به آن رسید. در نهایت نتیجه می‌گیرد که عدالت عینی در بخش مسکن تحقق نیافته است.
نقی زاده، (۱۳۸۵)	شهرسازی و معماری اسلامی	به مفهوم عدالت و تعادل در قالب هماهنگی کالبد و ارزشها با هماهنگی فضاهای شهر و نیازهای انسان، هماهنگی کالبد شهر و طبیعت، هماهنگی اجزاء شهر با یکدیگر و با کل شهر پرداخته است.

بررسی‌ها نشان می‌دهد تاکنون پژوهش‌های متعددی در زمینه عدالت در معماری انجام شده است. که عمدتاً به اهمیت عدالت در معماری و شهرسازی، تبیین مؤلفه‌های کالبدی و عملکردی مؤثر بر ایجاد عدالت فضایی در سکونتگاه‌ها، تفاوت ادراک افراد از مفهوم عدالت در فضاهای جغرافیایی متفاوت، جایگاه اهمیت عدالت در اسلام و لزوم توجه به آن در مسکن پرداخته‌اند، که ارتباط مؤثری با رویکرد حاکم بر این پژوهش ندارند، زیرا هیچ یک از آنها به طور تخصصی به موضوع عدل در مسکن از منظر مؤلفه‌های کالبدی مؤثر بر ادراک عدالت شهروندان ورود نکرده‌اند.

مبانی نظری

مفهوم عدالت

اولین پیدایش اندیشه اسطوره‌ای عدالت در اشعار «هزیود^۱» و «هومر^۲» دیده شده است. در اندیشه اسطوره‌ای، عدالت دارای تصاویر خاص خود است. درباره الهه عدالت در آثار و اشعار ۶۰۰ سال قبل از میلاد مسیح آثار مکتوبی وجود دارد که حاکی از برتری عدالت نسبت به سایر صفات در تفکر و اندیشه اسطوره‌ای است (ساوه درودی، ۱۳۹۶: ۶۵). کلمه عدل به معنای «نهادن هر چیز در جای خودش است». ولی عدالت به معنای دادگری و انصاف داشتن و عدالت اجتماعی به مفهوم عدالتی است که همه افراد جامعه از آن برخوردار باشند (ستاوند، حاجی زاده و یغفوری، ۱۳۹۸: ۱۷۵). مفهوم عدالت مرتبط با فعالیت‌هایی است که جستجوی در پی عدالت را به مفاهیم گسترده دیگری مرتبط می‌سازد که به خصوصیات یک جامعه عادلانه اشاره می‌کند: آزادی، برابری آزادی، دموکراسی، حقوق شهروندی (بی‌جیان و همکاران، ۲۰۲۰، ۲). خدوری: عدل را از نظر لغوی درست قرار گرفتن و نشستن، اصلاح کردن یا ایجاد تغییر، گریختن یا منحرف شدن یا برگشتن از یک مسیر غلط به مسیر صحیح دیگر، همانند بودن یا برابر کردن، تعادل ایجاد کردن یا موزون بودن تفسیر می‌کند (ساوه درودی، ۱۳۹۶: ۶۶). از نظر علی (ع) آن اصلی که می‌تواند تعادل اجتماع را حفظ کند و همه را راضی نگه دارد و به پیکر اجتماع سلامت و به روح اجتماع آرامش بدهد، عدالت است

(مطهری، ۱۳۷۸: ۱۲۸). امام جعفر صادق (ع)، در مورد عدالت می‌فرماید: اگر در بین مردم به عدالت رفتار شود همه بی‌نیاز می‌شوند (کلینی، ۱۳۷۹: ۵۶۸). هگل: آن چیزی که دولت می‌گوید عدالت است (کاتوزیان، ۱۳۸۶: ۳۳۱). راولز: "عدالت به مثابه انصاف" را بیان می‌کند؛ انصاف به روش اخلاقی رسیدن به اصول عدالت و عدالت به نتایج حاصل از تصمیم‌گیری منصفانه مربوط می‌شود (بشریه، ۱۳۷۶: ۳۷). راسل: عدالت امری است که اگر اجرا شود کمترین نارضایتی را به وجود بیاورد (کاتوزیان ۱۳۸۶: ۳۳۱). می‌توان گفت سرآغاز عدالت فضایی و محیطی ریشه در عدالت اجتماعی دارد (قادر رحمتی و همکاران، ۲۰۱۸: ۶۰). عدالت امری عینی و حقیقی و در عین حال مطلق، جاودان، همیشگی و مستقل از مزاج‌ها، نیت‌ها و خواسته‌های فردی و گروهی است (جمشیدی، ۱۳۷۹: ۳۶۸-۳۷۴). عدالت اجتماعی یعنی با هر یک از افراد جامعه به گونه‌ای رفتار شود که مستحق آن است و در جایگاهی قرار گیرد که سزاوار آن است. همچنین عدالت اجتماعی یعنی کاربرد مفهوم عدل توزیعی نسبت به ثروت، دارایی، امتیازات و مزیت‌هایی که در یک جامعه انباشته شده است (تقوایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۹۴). در طول تاریخ مکاتب و فلاسفه زیادی به مفهوم عدالت اشاره کرده‌اند اما، واقعیت آن است که در تعریف آن کمتر با هم توافقی داشته‌اند و هرکسی از دید خود به آن نگاه کرده است به عبارتی هیچ تعریف جهانی از عدالت وجود ندارد، زیرا محتوای آن "بسته به شرایط اجتماعی، جغرافیایی، زمینه تاریخی و غیره" معانی مختلفی به خود می‌گیرد (بی‌جیان و همکاران، ۲۰۲۰: ۲). گستردگی مفهوم عدالت نشان می‌دهد که تفاوت تعاریف نه در معنای عدالت اجتماعی، بلکه در مصادیق است. منشأ این اختلاف در تطبیق مسائلی مانند جهان بینی متفکر و برش تحقیق اوست که مثلاً عدالت اجتماعی را در بعد سیاسی یا اقتصادی مورد توجه قرار دهد.

درک عدالت

هر گونه تماس و ارتباط انسان با هر پدیده و هر موضوعی (اعم از عینی و ذهنی)، موضوع یا موضوعات دیگری را به ذهن او متبادر می‌کند، طبیعی است که همه‌ی مردم از یک شی واحد ادراکات و دریافت‌های کاملاً یکسانی نخواهند داشت. اما مهم این است که برخی از زمینه‌ها و موضوعات نزد گروه‌های مختلفی از همه‌ی انسان‌ها تا جوامع و گروه‌های مرتبط با آن زمینه‌ها و موضوعات تأثیرات مشابه خواهند داشت. (نقی زاده الف، ۱۳۹۱: ۴). ادراک افراد به عدالت اجتماعی، از یک نیاز طبیعی اساسی گرفته می‌شود: افراد نیازهای فردی متفاوتی دارند که از طریق تعامل با دیگران به بهترین نحو ارضاء می‌شود. عدالت به افراد استانداردهایی ارائه می‌دهد تا قضاوت نمایند که آیا این نیازها در محیط‌های اجتماعی که اغلب پیچیده هستند، برآورده می‌گردد (پورعزت، ۱۳۸۰: ۲۵). آن چه که از مفهوم عدالت توسط سیاست‌گذاران و شهروندان به کار گرفته می‌شود و آنچه که به عنوان هنجار در جامعه شناخته می‌شود و مورد مطالعه قرار می‌گیرد، فقط زمانی می‌تواند درک واقعی از عدالت را نشان دهد که ما درک شفافی از مفهوم عدالت با توجه به آن چه که در عمل در جامعه اتفاق می‌افتد را مورد مطالعه و بررسی قرار دهیم (دیوریت و همکاران^۴، ۲۰۲۰: ۸). عدالت اجتماعی مفهومی متشکل از ذهنیت‌های فردی است که منجر به ایجاد شرایط جمعی در جامعه می‌شود (لیک^۵، ۲۰۱۷: ۳). ادراک عدالت می‌تواند در بهبود کیفیت زندگی نیز موثر باشد به صورتی که وقتی نیازهای جسمی، روحی، عاطفی و اجتماعی افراد در اجتماع به صورت عادلانه تامین شود درک آن‌ها از کیفیت زندگی نیز بهبود می‌یابد (سووا و همکاران^۶، ۲۰۱۹: ۷). چنانچه برداشت افراد این باشد که با آنها عادلانه رفتار شده است، بیشتر به رفتارهای مثبت می‌پردازند و رفتارهای فرانقشی مثبتی بروز می‌دهند (ابراهیم پور، جوان پور، حسینی اصل، ۱۳۹۴: ۱۲۲). ادراک عدالت ممکن است برون داده‌های شهروندی را در اجتماع تحت تأثیر قرار دهد (الذوبی^۷، ۲۰۰۹، ص ۱۰۳). می‌توان گفت میان درک شهروندان جوامع مختلف و حتی شهروندان یک جامعه در زمان‌های مختلف، تفاوت‌های زیادی در ادراک مفهوم عدالت وجود دارد. بنابراین معیاری از عدالت برای بررسی و سنجش پیامدهای اجتماعی پدیده‌های مختلف مورد نیاز است که سیاست‌هایی را در جهت برابری و پایداری جامعه جهت‌دهی کند (اسرائیل^۸ و فرانکلین^۹، ۲۰۲۰: ۲).

عدالت و مسکن

مسکن از مهم‌ترین نعمت‌هایی است که تا نباشد دیگر امکانات برای بشر گوارا نخواهد بود (امین پور و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۹). امروزه مسکن از مفهوم تک ساحتی خویش دور شده و عواملی چون تأثیرات محیطی و اقلیمی، دوام و انعطاف پذیری خانه‌ها و فعالیت‌های اقتصادی و ارتباط آنها با اقتصاد و در سطحی بالاتر، بافت‌های فرهنگی و اجتماعی جوامع و تأثیر مسکن بر کاهش فقر، توسعه اجتماعی و کیفیت زندگی نیز در زمره ابعاد مهم مسکن قرار گرفته‌اند (ناصری، ۱۳۹۸: ۴۹). عدالت در مسکن معنا و مفهومی فراتر از ابعاد کالبدی و سرپناهی با حدود مادی را در بر می‌گیرد. مسکن به عنوان بستری برای زندگی انسان با سایر ابعاد زندگی او در ارتباط و کنش متقابل است. مسکن به عنوان سرپناه یکی از حقوق اولیه و ضروری ترین نیاز اساسی انسانها است و تمامی افراد یک جامعه بدون در نظر گرفتن نژاد، جنسیت، طبقه اجتماعی و سوابق اخلاقی باید به آن دسترسی داشته باشند. در اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸) نیز داشتن مسکن مناسب در کنار غذا و پوشاک کافی جز

حقوق بشر شناخته شده است (اطهری، ۱۳۸۵: ۴۲). در اصل ۳۱ قانون اساسی ایران که به مسکن اختصاص دارد آمده است: «داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی است. دولت موظف است با رعایت اولویت برای آنها که نیازمندترند، به خصوص روستائین و کارگران زمینه اجرا این اصل را فراهم کند». پیرو این امر، قوانین و برنامه ریزی‌های متنوع و متعدد در مقاطع زمانی مختلف، در جهت تامین مسکن در کشور تصویب و اجرا گردیده است ولی به علت فقدان نگاه بلند مدت و متناسب با جمعیت و میزان سرانه درآمد افراد، سیاست اجتماعی واحدی برای مسکن که بتواند بین برنامه‌های تامین مسکن و نظام تامین اجتماعی و پارانه‌های مختلفی که در بخش مسکن داده می‌شود، رابطه برقرار کند، عمدتاً موفق نبوده‌اند. از طرفی با افزایش تقاضا برای مسکن در ایران و تلاش‌های صورت گرفته برای تامین مسکن، آنچه عموماً نادیده گرفته شده جنبه‌های کیفی بناها در کنار فزونی کمی آنهاست (حسین‌پور، اسکویی و کی نژاد، ۱۳۹۷: ۲۲). در کنار این موارد با گسترش روز افزون اسکان غیر رسمی در حاشیه شهرهای بزرگ و شکل‌گیری سکونت در زاغه‌ها، که به عنوان یک آسیب کالبدی شناخته می‌شود و نمودی از بازتاب فیزیکی نابرابری اجتماعی در جامعه است (حاتمی نژاد، سیف‌الدینی و میره، ۱۳۸۵: ۱۳۰). می‌توان گفت مجموع این کاستی‌ها و عواملی از این دست موجب گردیده است که تاکنون عدالت در بخش مسکن به معنای واقعی تحقق نیابد.

مؤلفه‌های موثر بر ادراک عدالت به واسطه مسکن

ادراک مساله‌ای کاملاً ذهنی است که براساس اطلاعات ما از حواس مان جمع‌آوری شده‌اند، می‌توان گفت که معماری هم به مانند زبان، پیام و یا پیام‌هایی را منتقل می‌کند. این پیام‌ها از ابعاد کالبدی بنا به ما می‌رسند و در ذهن ما معنا می‌یابند. هنگامی که این اطلاعات در ذهن ما معنا می‌یابند، ادراکی از بنا در ما پدید می‌آید. در حقیقت مبحث ادراک در معماری تمرکز بر بخش ناظر است، بررسی یک بنا در ذهن بیننده آن. در ادبیات معماری، معنا در اثر معماری وجود دارد و رمزگذاری شده است و هنگامی که این پیام توسط ناظر رمزگشایی می‌شود به آن «ادراک» اطلاق می‌شود. اگرچه که این رمز گشایی ممکن است از فردی به فرد دیگر متفاوت باشد و هر ناظری معنای متفاوتی از اثر دریابد (بهبودی، ۱۳۹۱: ۴۳). برای شناسایی مؤلفه‌های موثر بر ادراک عدالت افراد به واسطه مسکن، با استفاده از تحلیل محتوای اسنادی مؤلفه‌های مرتبط با مفهوم عدالت در مسکن، از پژوهش‌های صورت گرفته استخراج گردید و در جدول زیر ارایه گردیده است.

جدول ۲- مفاهیم حاصل از تحلیل محتوای اسنادی در ارتباط با مؤلفه‌های ذهنی موثر بر ادراک عدالت در معماری بناهای مسکونی

مؤلفه‌ها	رویکرد	توضیحات	منابع
زیبایی ساختمان	ذهنی	رعایت اصول زیبایی شناختی در ابنیه	قره بگلو و همکاران، (۱۳۹۷) // نقی زاده، (۱۳۹۱) //
آرامش	ذهنی	خوشایند بودن محل سکونت و رضایتمندی ساکنین از آن و داشتن آرامش در منزل	ضرغامی، و اشرف سادات، (۱۳۹۵) // قرآن کریم / نقی‌زاده، (۱۳۹۵)
امنیت	ذهنی	رعایت حریم‌ها و جلوگیری از مزاحمت برای ساکنین، وجود امنیت روانی و ساختاری	ضرغامی و همکاران (۱۳۹۵) // نقی زاده، (۱۳۹۱) // امین زاده و نقی زاده، (۱۳۸۱) // رزاقی اصل و خوش قدم، (۱۳۹۶) // مفیدی شمیرانی و همکاران (۱۳۹۵) // اردشیری و همکاران، (۱۳۹۴)
ویژگی‌های کیفی مسکن	ذهنی	کیفیت ساخت بنا	مدیری و حسینی، (۱۳۹۲) // سازمان ملی زمین و مسکن، (۱۳۹۳) // هاروی، (۱۳۹۵).
هماهنگی کالبد و ارزش‌ها	ذهنی	تطابق کالبد مسکن با فرهنگ	نقی زاده، (۱۳۸۵) // مبحث چهارم نظام مهندسی، (۱۳۹۶)
توجه به حقوق فردی	ذهنی	حق داشتن مسکن و آزادی افراد در انتخاب نوع مسکن	خسروی و همکاران، (۱۳۹۱) // سیفیان، محمد کاظم، (۱۳۷۷).
توجه به حقوق همسایگی	ذهنی	رعایت حریم‌ها، سایه‌اندازی بنا و عدم اشرافیت به واحدهای همسایه و عدم ایجاد مزاحمت برای همسایگان	خسروی و همکاران، (۱۳۹۱) // سیفیان، محمد کاظم، (۱۳۷۷).
نمادها	ذهنی	کلیتی که معنای سیستماتیک و قابل درک ذهنی در خود پنهان دارد	لینچ، کوین. (۱۳۸۷)
وحدت کالبدی	ذهنی	رعایت معیارهای تناسب و توازن، استقرار و تکرار و کلیت هماهنگ با اجزاء	سعیدی فر و همکاران (۱۳۹۹) // صارمی و همکاران (۱۳۹۵).
محرمیت	ذهنی	رعایت حریم‌های خصوصی و عمومی پرهیز از اشراف	مدنی، امین پور و حیاتی، (۱۳۹۷) // مبحث چهارم الزامات عمومی ساختمان، (۱۳۹۶) //

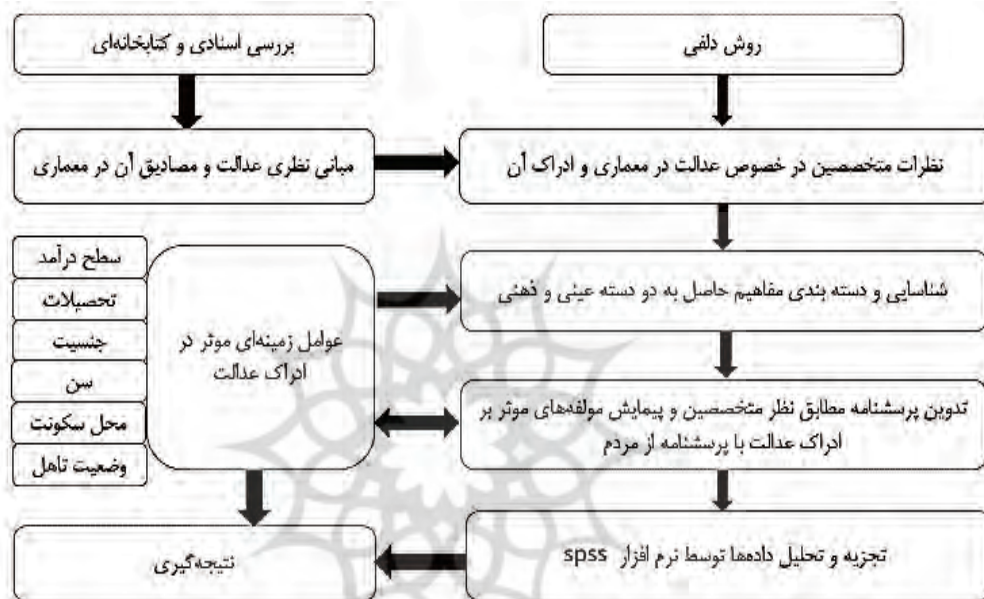
جدول ۳- مفاهیم حاصل از تحلیل محتوای اسنادی در ارتباط با مؤلفه‌های عینی موثر بر ادراک عدالت در معماری بناهای مسکونی

مؤلفه‌ها	رویکرد	توضیحات	منابع
فضاهای تعامل اجتماعی	عینی	وجود فضاهای عمومی و مشاع	عبداله زاده، و همکاران، (۱۳۹۶).
انعطاف پذیری	عینی	تنوع پذیری و تطبیق‌پذیری و چند منظوره بودن بنا و فضا	مفیدی شمرائی، کامران کسمائی و مفیدی، (۱۳۹۵)
ویژگی های کمی	عینی	تراکم ساختمانی، ضریب اشغال و تعداد واحد	مدیری و حسینی، (۱۳۹۲) / سازمان ملی زمین و مسکن، (۱۳۹۳) / هاروی، (۱۳۹۵).
نیازهای انسانی و معلولین	عینی	امکان استفاده برای گروه های آسیب پذیر و افراد دارای معلولیت، تطابق و پاسخگویی کالبد ساختمان متناسب با نیاز افراد در گذر زمان	گرچی ازندریانی، نظولو، (۱۳۹۷) // مبحث چهارم نظام مهندسی، (۱۳۹۶) // اورتف، الین. (۲۰۰۳).
هماهنگی با بناهای مجاور	عینی	هماهنگی بناها با ویژگی‌های منظر شهری بناهای مجاور	ضرغامی و هماران (۱۳۹۵) // قره بگلو و همکاران، (۱۳۹۷) // مدنی و همکاران (۱۳۹۷)
ارتفاع خانه	عینی	تفاوت در ارتفاع ساختمان ها	ضرغامی، (۱۳۹۶) // نقره کار و همکاران (۱۳۹۳).
رعایت خط آسمان مناسب	عینی	تناسب خط آسمان بنا با زمینه	قره بگلو و همکاران، (۱۳۹۷).
هماهنگی با بناهای مجاور	عینی	هماهنگی بناها با ویژگی‌های منظر شهری بناهای مجاور	ضرغامی و هماران (۱۳۹۵) // قره بگلو و همکاران، (۱۳۹۷) // مدنی و همکاران (۱۳۹۷)
ترتیب‌های بنا	عینی	استفاده از روش های خاص در چینش مصالح	ضرغامی و همکاران (۱۳۹۵) // بمانیان و امینی، (۱۳۹۰) // حسین پور، و همکاران (۱۳۹۷)
تعادل	عینی	رابطه کارکرد و کالبد بنا متناسب با نیازها	مدنی و همکاران (۱۳۹۷) // ضرغامی و همکاران (۱۳۹۵) // نورانی یزدی (۱۳۹۷) // رحیمی، و نقی زاده، (۱۳۹۵).
سادگی و پرهیز از بیهودگی	عینی	عدم استفاده از مجسمه و تندیس در بناها	حسین پور و همکاران، (۱۳۹۷) //
تقارن	عینی	رعایت اصول تقارن به سه شکل، انعکاسی، محوری و انتقالی	نورانی یزدی، ملیحه (۱۳۹۷) //
تناسبات	عینی	نسبت کل ساختمان به اجزاء و سطوح آن	لینچ، کوین، (۱۳۸۷) // قره بگلو و همکاران، (۱۳۹۷) // بمانیان، و امینی، (۱۳۹۰).
سلسله مراتب	عینی	رعایت سلسله مراتب در طراحی بنا و رعایت حداقل فضای عمومی و خصوصی	بمانیان، و امینی، (۱۳۹۰).
مقیاس	عینی	رعایت مقیاس بصری و مفهومی در بناها	قره بگلو و همکاران، (۱۳۹۷) // بمانیان و همکاران (۱۳۹۰).
ریتم	عینی	ریتم تکرار منظم یا هماهنگ خطوط، اشکال، فرم‌ها یا رنگ‌ها در بنا	بمانیان، محمدرضا و امینی، معصومه، (۱۳۹۰).
اسراف نکردن	عینی	تاکید بر عدم ساخت به منظور تفنن	قرآن کریم / ضرغامی، اسماعیل، (۱۳۹۶).
بومی بودن مصالح	عینی	استفاده از مصالح متناسب با زیست بوم	بمانیان، محمدرضا و امینی، معصومه. (۱۳۹۰).

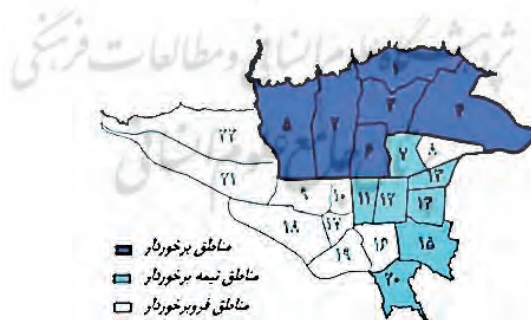
روش تحقیق

در این پژوهش روش تحقیق با توجه به ماهیت پژوهش از نوع ترکیبی به شکل متوالی است و براساس ماهیت روش در بخش اول از مطالعات کیفی و در بخش دوم از نوع کمی استفاده شده است. و در تجزیه و تحلیل داده ها نیز از روش تحلیل محتوا، روش دلفی و پیمایشی استفاده شده است. در مرحله اول جهت بررسی نظری مؤلفه‌های موثر در ادراک عدالت به واسطه معماری بناهای مسکونی به تحلیل محتوای مطالعات اسنادی، مطالعه ادبیات موضوع با بررسی اسناد کتابخانه‌ای و جستجوی اینترنتی به کار رفته است. پس از آن معیارها به دست آمده با روش دلفی از منظر متخصصین بررسی شده و در نهایت این معیارهای دسته‌بندی و اولویت‌بندی گردیدند. جامعه آماری در مصاحبه با متخصصین

۲۰ نفر در نظر گرفته شده است. پس از دسته‌بندی نهایی مؤلفه‌ها در راند سوم، آنها را در راستای ارزیابی از دیدگاه مردم به صورت پرسشنامه‌هایی با پاسخ‌هایی برپایه طیف لیکرتی از خیلی مخالفم تا خیلی موافقم قرار می‌گیرند تا در این نظرسنجی نقش هر کدام مؤلفه‌ها در ادراک عدالت به واسطه معماری بناهای مسکونی از دیدگاه شهروندان، شناخته شود. بدین منظور جامعه آماری در مصاحبه با مردم شهروندان ساکن در مناطق ۲۲ گانه شهر تهران هستند. در این تحقیق با توجه به حجیم بودن جامعه آماری از فرمول برآورد حجم نمونه‌گیری از روش کوکران به عنوان مناسبترین روش نمونه‌گیری با توجه به حجم جامعه آماری استفاده شده است که تعداد حجم نمونه ۳۸۴ مورد می‌باشد. به دلیل مشخص بودن چارچوب نمونه‌گیری و عمومیت متغیرهای رفتاری برای اعضای جامعه آماری در هر یک از مناطق شهری، از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده شده است. پس از تعیین حجم نمونه اعضای جامعه به صورت تصادفی از بین ساکنان ۲۲ منطقه شهرداری تهران انتخاب شده‌اند. در نهایت داده‌های به دست آمده با استفاده از نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. روش تحقیق مطابق مراحل انجام کار به ترتیب گفته شده در نمودار ۱ انجام شد:

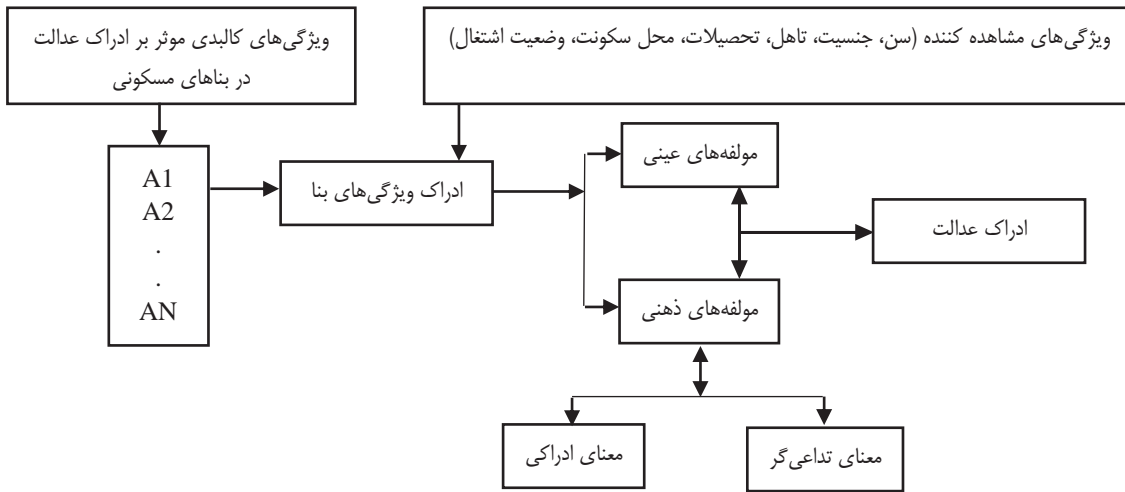
نمودار ۱- مراحل روش تحقیق

شکل ۱- میزان برخورداری مناطق شهری تهران (ماخذ: صارمی و توتزاری، ۱۳۹۳: ۵۵)

مدل مفهومی پژوهش

در شکل زیر مدل مفهومی پژوهش ارائه شده است، در بخش اول مؤلفه‌های موثر بر ادراک عدالت به واسطه بناهای مسکونی از طریق مطالعات اسنادی استخراج شد، پس از آن مؤلفه‌های به دست آمده با روش دلفی از نظر متخصصین بررسی شده تعداد ۲۸ مؤلفه مطابق نظر متخصصین به آنها اضافه گردید و در دو دسته مؤلفه‌های عینی و ذهنی تقسیم بندی گردید سپس مؤلفه‌های استخراج شده با استفاده از پیمایش میدانی و پرسشنامه به صورت طیف لیکرت مورد سنجش قرار گرفت.

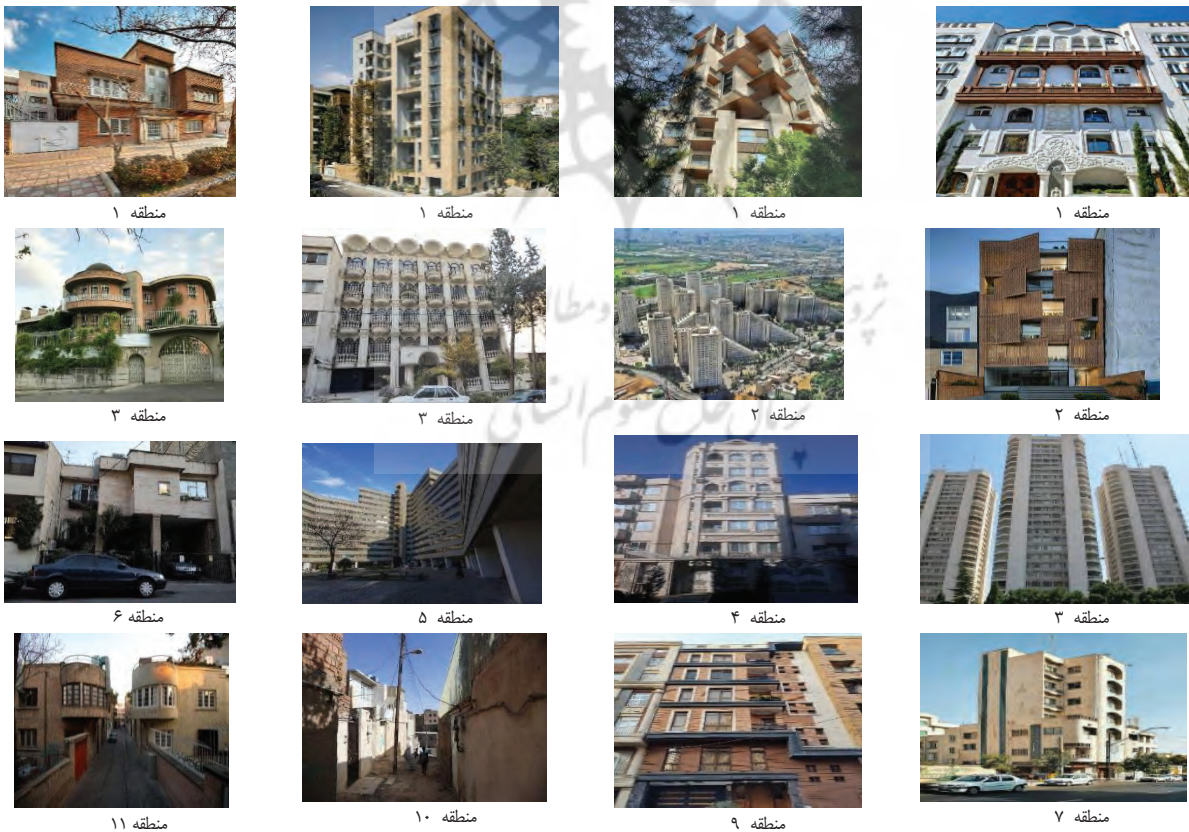

نمودار ۲- مدل مفهومی پژوهش

نمونه‌های موردی بناهای مسکونی

با توجه به گستردگی و وسعت شهر تهران، شاهد انواع گونه‌های مسکن و با کیفیت ساخت متفاوت، در مناطق ۲۲ گانه شهر تهران، که در گذر زمان با ضوابط شهرسازی و معماری متفاوت و گاه متضاد شکل گرفته هستیم. در جدول ذیل تصاویر تعدادی از بناهای مسکونی در مناطق مختلف تهران که دارای مشخصه‌های کالبدی شاخص و مبتنی بر رویکرد پژوهش حاضر هستند، به صورت انتخاب شده ارائه شده است.

جدول ۴. نمونه بناهای مسکونی در مناطق مختلف تهران

منطقه ۲۲

منطقه ۱۵

منطقه ۱۲

منطقه ۱۲

یافته‌های تحقیق

روایی و پایایی پرسشنامه

برای شناسایی و رتبه‌بندی نقشه مؤلفه‌ها در ادراک عدالت شهروندان، مؤلفه‌ها استخراج شده از مبانی نظری و پیمایش دلفی، با استفاده از پرسشنامه مورد سنجش قرار گرفت، پایایی پرسشنامه با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ، بررسی شد. نتایج نشان داد مقدار آلفای کرونباخ مؤلفه‌های ذهنی برابر با ۰/۷۹، مؤلفه عینی برابر با ۰/۸۷ و آلفای کرونباخ کل مقیاس ادراک عدالت برابر با ۰/۹۳ به دست آمد که تمامی مقادیر بالاتر از معیار ۰/۷۰ است و نشان می‌دهد پرسشنامه پژوهش از پایایی بالایی برخوردار بوده است. به منظور سنجش روایی پرسشنامه از نظر متخصصین استفاده گردید به صورتی که ابتدا نظرات آنها در مورد ابزار اخذ گردید سپس با اصلاح پرسشنامه و ارایه مجدد روایی تایید گردید.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در تجزیه و تحلیل داده‌ها در ابتدا متغیرهای جمعیت شناختی توصیف و سپس شاخص‌ها بررسی می‌گیرند. در ادامه به مقایسه نقش مؤلفه‌ها در ادراک عدالت بین متخصصان، مردم و همچنین بین متغیرهای جمعیت شناختی پرداخته می‌شود. در بخش یافته‌های استنباطی و جهت پاسخ به سوالات پژوهش از آزمون‌های فریدمن، تی تک نمونه‌ای، تی گروه‌های مستقل و تحلیل واریانس استفاده می‌شود. سطح خطای آلفا جهت آزمون فرضیه‌ها، مقدار ۰/۰۵ تعیین شد ($p < 0/05$). تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS انجام شد.

ویژگی‌های جمعیت شناختی

در جدول ۵ فراوانی متغیرهای جمعیت شناختی آمده است.

جدول ۵ - ویژگی‌های جمعیت شناختی نمونه پژوهش (N=۳۸۴)

ویژگی‌ها	گزینه‌ها	تعداد	درصد	ویژگی‌ها	گزینه‌ها	تعداد	درصد
جنسیت	زن	۱۹۵	۵۰/۸	سن	۱۵ تا ۲۱ سال	۶۵	۱۶/۹
	مرد	۱۸۹	۴۹/۲		۲۲ تا ۲۹ سال	۶۷	۱۷/۴
وضعیت تاهل	متاهل	۱۹۹	۵۱/۸	۳۰ تا ۳۹ سال	۲۰۴	۵۳/۱	
	مجرد	۱۸۵	۴۸/۲	۴۰ تا ۵۰ سال	۴۸	۱۲/۵	
تحصیلات	ابتدایی	۳۱	۸/۱	شاغل	۲۲۷	۵۹/۱	
	راهنمایی و متوسطه	۶۸	۱۷/۷	محلصل یا دانشجو	۷۵	۱۹/۵	
	دیپلم	۹۷	۲۵/۳	خانه دار	۴۱	۱۰/۷	
	تحصیلات دانشگاهی	۱۸۸	۴۹	درآمد بدون کار	۲۴	۶/۳	
نوع بنای مسکونی	ویلایی	۲۰۶	۳۰/۵	بیکار	۱۷	۴/۴	
	آپارتمانی	۱۱۷	۳۰/۶	منطقه برخوردار	۱۰۵	۲۲/۳	
وضعیت مالکیت بنای مسکونی	مجتمع مسکونی	۶۱	۱۵/۹	منطقه متوسط	۱۷۹	۴۶/۷	
	مالک ساختمان	۱۹۸	۵۱/۶	منطقه کم برخوردار	۱۰۰	۳۱	
	استیجاری	۱۲۴	۳۲/۳				
	سایر	۶۲	۱۶/۱				

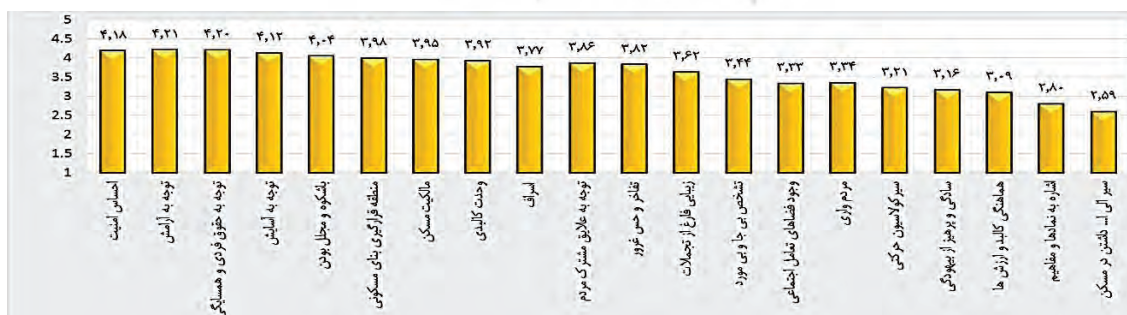
وضعیت پاسخگویان به نقش مؤلفه‌های موثر بر ادراک عدالت

در این بخش با استفاده از آزمون رتبه بندی فریدمن و آزمون تی تک نمونه‌ای، مؤلفه‌های موثر بر ادراک عدالت شهروندان که در قالب پرسشنامه مورد پیمایش قرار گرفت بر اساس نمرات اولویت بندی شدند. نتایج آزمون فریدمن و تی تک نمونه‌ای در جدول ۶، برای رتبه‌بندی مؤلفه‌های ذهنی موثر بر ادراک عدالت و در جدول ۷، برای مؤلفه‌های عینی موثر بر ادراک عدالت آمده است.

آزمون رتبه بندی فریدمن نشان داد که مقدار کای اسکوئر برابر با $2107/2$ است که در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است و گویای این است که تفاوت معنی داری در رتبه ۲۰ شاخص مؤلفه ذهنی وجود دارد ($p < 0/05$). بالاترین اولویت و رتبه در بین مؤلفه‌های ذهنی به ترتیب مربوط به احساس امنیت، توجه به آرامش، توجه به حقوق فردی و همسایگی، توجه به آسایش و باشکوه و مجلل بودن است. پایین ترین رتبه و کمترین اولویت مربوط به سیر الی ... داشتن، اشاره به نمادها و مفاهیم و هماهنگی کالبد و ارزش ها است. آزمون تی تک نمونه ای نشان داد ۱۲ شاخص دارای میانگین زیاد، ۶ شاخص دارای میانگین متوسط و ۲ شاخص دارای میانگین کم هستند.

جدول ۶- رتبه بندی مؤلفه‌های ذهنی موثر بر ادراک عدالت بر اساس آزمون رتبه بندی فریدمن و تی تک نمونه ای

شاخص ها	آماره های توصیفی		آزمون فریدمن		آزمون تی تک نمونه ای
	میانگین	میانه	رتبه	میانگین رتبه	
احساس امنیت	۴/۱۸	۴	۱	۱۳/۹۸	مقدار p < 0/001
توجه به آرامش	۴/۲۱	۴	۲	۱۳/۷۴	مقدار p < 0/001
توجه به حقوق فردی و همسایگی همسایگی	۴/۲	۴	۳	۱۳/۵۵	مقدار p < 0/001
توجه به آسایش	۴/۱۲	۴	۴	۱۳/۳۳	مقدار p < 0/001
باشکوه و مجلل بودن	۴/۰۴	۴	۵	۱۲/۸۶	مقدار p < 0/001
منطقه قرارگیری بنای مسکونی	۳/۹۸	۴	۶	۱۲/۵۵	مقدار p < 0/001
مالکیت مسکن	۳/۹۵	۴	۷	۱۲/۴۵	مقدار p < 0/001
وحدت کالبدی	۳/۹۲	۴	۸	۱۲/۱۲	مقدار p < 0/001
اسراف	۳/۷۷	۴	۹	۱۱/۵۱	مقدار p < 0/001
توجه به علایق مشترک مردم	۳/۸۶	۴	۱۰	۱۱/۴۵	مقدار p < 0/001
تفاخر و حس غرور	۳/۸۲	۴	۱۱	۱۱/۳۲	مقدار p < 0/001
زیبایی فارغ از تجملات	۳/۶۲	۳	۱۲	۱۰/۰۵	مقدار p < 0/008
تشخیص بی جا و بی مورد	۳/۴۴	۴	۱۳	۹/۰۸	متوسط
وجود فضاهای تعامل اجتماعی	۳/۳۳	۳	۱۴	۸/۹۶	متوسط
مردم واری	۳/۳۴	۳	۱۵	۸/۷	متوسط
سیرکولاسیون حرکتی	۳/۲۱	۳	۱۶	۸/۰۵	متوسط
سادگی و پرهیز از بیهودگی	۳/۱۶	۳	۱۷	۷/۶۵	متوسط
هماهنگی کالبد و ارزش ها	۳/۰۹	۳	۱۸	۷/۳۷	متوسط
اشاره به نمادها و مفاهیم	۲/۸	۳	۱۹	۵/۸۸	کم
سیر الی ... داشتن در مسکن	۲/۵۹	۲	۲۰	۵/۴۱	کم

شکل ۲- نمودار ستونی رتبه بندی میانگین شاخص‌های مؤلفه ذهنی موثر بر ادراک عدالت شهروندان (مرتب شده بر اساس رتبه در آزمون فریدمن)

در جدول ۷، نتایج آزمون رتبه بندی فریدمن و تی تک نمونه ای برای رتبه بندی ۳۶ مؤلفه عینی موثر بر ادراک عدالت آمده است. آزمون رتبه بندی فریدمن نشان داد که مقدار کای اسکوتر برابر با $3/350$ است که در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است و گویای این است که تفاوت معنی داری در رتبه ۳۶ شاخص مؤلفه عینی وجود دارد ($P < 0/05$). از نظر شهروندان بالاترین اولویت و رتبه در بین مؤلفه‌های عینی به ترتیب مربوط به تطابق با نیازهای انسانی و معلولین، توجه به مقیاس بنا، استواری خانه، خودکفایی و بوم آورد بودن مصالح و تطابق بافت نما است. پایین ترین رتبه و کمترین اولویت مربوط به رنگ و تنوع و تعدد رنگ، تطابق خط بالایی طبقه همکف و خط طبقات در نما است. آزمون تی تک نمونه ای نشان داد ۱۱ شاخص دارای میانگین زیاد، ۲۱ شاخص دارای میانگین متوسط و ۴ شاخص دارای میانگین کم هستند.

جدول ۷- رتبه بندی شاخص های مؤلفه عینی موثر بر ادراک عدالت بر اساس آزمون رتبه بندی فریدمن و تی تک نمونه ای

شاخص ها	آماره های توصیفی		آزمون فریدمن		آزمون تی تک نمونه ای
	میانگین	میانه	رتبه	میانگین رتبه	
تطابق با نیازهای انسانی و معلولین	۴/۳۸	۵	۱	۲۷/۸	مقدار P < ۰/۰۰۱
توجه به مقیاس بنا	۴/۱۴	۴	۲	۲۵/۹۷	مقدار P < ۰/۰۰۱
استواری خانه	۴/۰۱	۴	۳	۲۴/۶۵	مقدار P < ۰/۰۰۱
خودکفایی و بوم آورد بودن مصالح	۳/۹۹	۴	۴	۲۴/۵۱	مقدار P < ۰/۰۰۱
تطابق بافت نما	۳/۹۹	۴	۵	۲۴/۴۱	مقدار P < ۰/۰۰۱
تزیین های طبیعی و متعادل	۳/۹	۴	۶	۲۳/۸۸	مقدار P < ۰/۰۰۱
تعداد، موقعیت و شکل ورودی	۳/۹	۴	۷	۲۳/۴۵	مقدار P < ۰/۰۰۱
ویژگی های کمی و کیفی	۳/۸۵	۴	۸	۲۳/۱۴	مقدار P < ۰/۰۰۱
یکدست بودن خط آسمان	۳/۷۴	۴	۹	۲۱/۷	مقدار P < ۰/۰۰۱
ارتفاع و تعداد طبقات	۳/۷۳	۴	۱۰	۲۱/۶۹	مقدار P < ۰/۰۰۱
توجه به محریت	۳/۶	۴	۱۱	۲۰/۲	مقدار P < ۰/۰۴۴
تناسبات	۳/۵۶	۴	۱۲	۱۹/۲۷	مقدار P < ۰/۰۸۱
ابعاد اجزای نما	۳/۴۸	۳	۱۳	۱۸/۶۷	مقدار P < ۰/۷۵۷
نوع پوشش بام بنا	۳/۴۶	۴	۱۴	۱۸/۶۱	مقدار P < ۰/۴۳۸
فضاهای نیمه سرپوشیده و ابعاد آن	۳/۴	۴	۱۵	۱۸/۴۳	مقدار P < ۰/۰۷۶
نظم در نما	۳/۴۳	۴	۱۶	۱۸/۳۸	مقدار P < ۰/۱۸۷
الحاقتات نما	۳/۴۲	۴	۱۷	۱۷/۸۲	مقدار P < ۰/۱۲۴
سلسله مراتب	۳/۴۱	۳	۱۸	۱۷/۸۱	مقدار P < ۰/۰۶۱
پوشش گیاهی	۳/۳۶	۴	۱۹	۱۷/۲۳	مقدار P < ۰/۰۰۳
نورپردازی و روشن بودن نما	۳/۳۱	۴	۲۰	۱۷/۱۷	مقدار P < ۰/۰۰۱
شفافیت و تداوم	۳/۳	۳	۲۱	۱۷/۱۲	مقدار P < ۰/۰۰۱
فضاهای عملکردی	۳/۳	۳	۲۲	۱۷/۰۴	مقدار P < ۰/۰۰۱
تداوم و پیوستگی نما	۳/۳۱	۳	۲۳	۱۶/۹۲	مقدار P < ۰/۰۰۱
ریتم	۳/۳	۳	۲۴	۱۶/۵۱	مقدار P < ۰/۰۰۱
تعادل	۳/۲۹	۳	۲۵	۱۶/۳۶	مقدار P < ۰/۰۰۱
طراح کنج ها	۳/۲۹	۳	۲۶	۱۶/۲۹	مقدار P < ۰/۰۰۱
ابعاد، تعداد و شکل بازشوها و پنجره ها	۳/۲۴	۳	۲۷	۱۶/۱	مقدار P < ۰/۰۰۱
تنوع اجزای نما	۳/۲	۳	۲۸	۱۵/۷۴	مقدار P < ۰/۰۰۱
ترکیب بندی نما	۳/۱۷	۳	۲۹	۱۵/۴۶	مقدار P < ۰/۰۰۱
انعطاف پذیری در نما و کالبد	۳/۰۹	۳	۳۰	۱۵/۰۴	مقدار P < ۰/۰۰۱

شاخص‌ها	آماره‌های توصیفی	آزمون فریدمن	آزمون تی تک نمونه‌ای
سادگی نما	۳/۱۱۲	۳۱	۰/۰۰۱ <
سبک طراحی ایرانی و خارجی	۳/۰۵	۳۲	۰/۰۰۱ <
تقارن در پلان و نما	۲/۹۲	۳۳	۰/۰۰۱ <
خط طبقات در نما	۲/۸۷	۳۴	۰/۰۰۱ <
تطابق خط بالای طبقه همکف	۲/۸۲	۳۵	۰/۰۰۱ <
رنگ، تنوع و تعدد رنگ	۲/۸۵	۳۶	۰/۰۰۱ <

شکل ۳- نمودار ستونی رتبه‌بندی میانگین مؤلفه‌های عینی موثر بر ادراک عدالت شهروندان به واسطه معماری بناهای مسکونی (مرتب شده بر اساس رتبه در آزمون فریدمن)

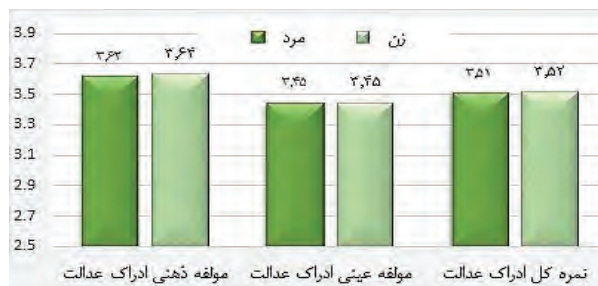
مقایسه میانگین ادراک عدالت بر اساس ویژگی‌های جمعیت شناختی

در جداول ۸ الی ۱۱ به مقایسه میانگین نقش مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت در بین متغیرهای زمینه‌ای شامل جنسیت، سن، تحصیلات و منطقه سکونت پرداخته شد. جدول ۵ نتایج آزمون تی مستقل با هدف مقایسه نقش مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت در بین زنان و مردان است.

جدول ۸- آزمون تی مستقل با هدف مقایسه میانگین ادراک عدالت در بین پاسخگویان زن و مرد

مقدار p	خطای استاندارد	اختلاف میانگین	میانگین بر اساس گروه‌ها		متغیر
			مرد	زن	
۰/۶۵۰	۰/۰۴۲	۰/۰۲	۳/۶۲	۳/۶۴	مؤلفه ذهنی موثر بر ادراک عدالت
۰/۹۹۹	۰/۰۴۵	۰/۰۰۱	۳/۴۵	۳/۴۵	مؤلفه عینی موثر بر ادراک عدالت
۰/۸۷۱	۰/۰۴۱	۰/۰۱	۳/۵۱	۳/۵۲	نمره کل نقش مؤلفه‌ها در ادراک عدالت

نتایج آزمون تی گروه‌های مستقل نشان داد نقش مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت در بین زنان و مردان برابر بوده است ($p > 0.05$). سطح معنی داری بدست آمده در تمامی موارد بیشتر از ۰/۰۵ است که نشان می‌دهد نقش مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت در بین زنان و مردان تفاوت چندانی ندارد و تقریباً برابر است. میانگین ادراک عدالت در بین زنان برابر با ۳/۵۲ و در بین مردان برابر با ۳/۵۱ است که تقریباً یکسان است، و بیانگر این می‌باشد که نقش مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت شهروندان به واسطه معماری بناهای مسکونی در بین زنان و مردان برابر است.

شکل ۴- نمودار ستونی مقایسه ادراک عدالت و مؤلفه‌های آن بین پاسخگویان زن و مرد

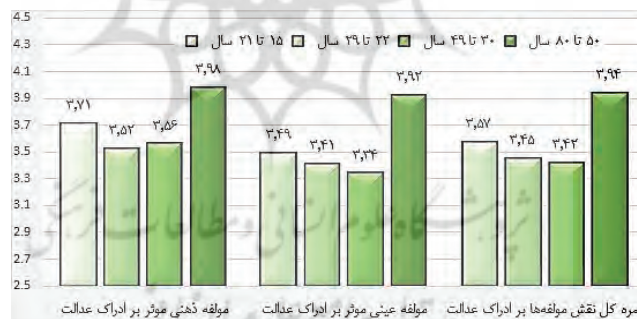
از آزمون تحلیل واریانس یک راهه (آنووا) برای آزمون تفاوت میانگین نقش مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت در بین گروه‌های سنی استفاده شد. جهت مقایسه تعقیبی از آزمون شفه (Scheffe) به دلیل برابر نبودن تعداد افراد گروه‌ها استفاده شد. نتایج آزمون آنووا در جدول ۶ آمده است.

جدول ۹- آزمون تحلیل واریانس با هدف مقایسه میانگین نقش مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت در بین گروه‌های سنی

مقدار p	خطای استاندارد	اختلاف میانگین	میانگین بر اساس گروه‌ها		متغیر
			مرد	زن	
۰/۶۵۰	۰/۰۴۲	۰/۰۲	۳/۶۲	۳/۶۴	مؤلفه ذهنی موثر بر ادراک عدالت
۰/۹۹۹	۰/۰۴۵	۰/۰۰۱	۳/۴۵	۳/۴۵	مؤلفه عینی موثر بر ادراک عدالت
۰/۸۷۱	۰/۰۴۱	۰/۰۱	۳/۵۱	۳/۵۲	نمره کل نقش مؤلفه‌ها در ادراک عدالت

نتایج آزمون نشان داد تفاوت معنی‌داری در نقش مؤلفه‌ها بر کل ادراک عدالت و دو مؤلفه ذهنی و عینی در بین گروه‌های سنی مختلف وجود دارد ($p < 0.05$). آزمون تعقیبی شفه نشان داد میانگین کل ادراک عدالت در گروه سنی ۵۰ تا ۸۹ سال به طور معنی‌داری بیشتر از گروه‌های سنی دیگر است. و میانگین مؤلفه ذهنی در افراد ۵۰ تا ۸۰ ساله بیشتر از گروه‌های سنی دیگر است. میانگین مؤلفه ذهنی در افراد ۱۵ تا ۲۱ ساله بیشتر از گروه سنی ۲۲ تا ۲۹ سال است. در مؤلفه‌های عینی، میانگین افراد با سن ۵۰ تا ۸۹ سال به طور معنی‌داری بیشتر از دیگر گروه‌ها است.

نتایج بیانگر این می‌باشد که نقش مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت افراد کهنسال بیشتر از سایر گروه‌های سنی می‌باشد، که البته دلایل متنوع و بسیار زیادی برای این موضوع می‌تواند وجود داشته باشد که خود نیازمند پژوهشی دیگر است، برخی از این موارد که در هنگام مصاحبه و تکمیل پرسشنامه توسط افراد کهنسال بیان شده است عبارتند از: ۱- مقایسه‌ی داشته‌های خود با دیگران متناسب با تلاشی که کرده‌اند و ابراز نارضایتی از آن ۲- مقایسه وضعیت موجود معماری بناهای مسکونی نسبت به گذشته و تجربه گذر زمان و اعلام نارضایتی و بی‌عدالتی نسبت به وضع موجود در خصوص مسکن و مؤلفه‌های مرتبط با آن نام برد.

شکل ۵- نمودار ستونی مقایسه نقش مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت در بین گروه‌های سنی

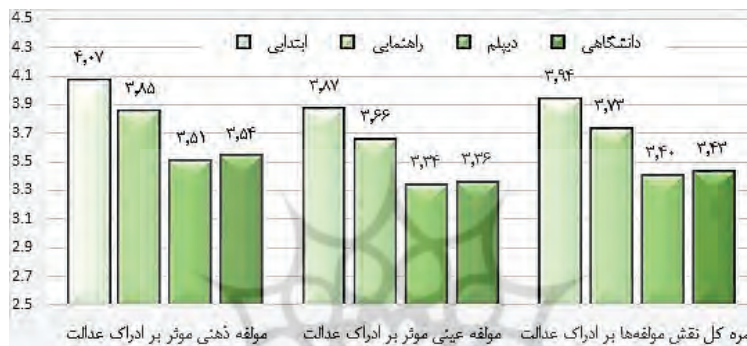
از آزمون تحلیل واریانس برای آزمون تفاوت میانگین نقش مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت در بین گروه‌های تحصیلی استفاده شد. نتایج آزمون آنووا در جدول ۱۰ آمده است.

جدول ۱۰- آزمون تحلیل واریانس با هدف مقایسه میانگین ادراک عدالت در بین گروه‌های تحصیلی

مقدار p	مقدار F	میانگین ادراک عدالت بر اساس میزان تحصیلات				متغیر
		دانشگاهی	دیپلم	راهنمایی	ابتدایی	
< ۰/۰۰۱	۳۰/۳۶	۳/۵۴c	۳/۵۱c	۳/۸۵b	۴/۰۷a	مؤلفه ذهنی
< ۰/۰۰۱	۲۲/۳۰	۳/۲۶b	۳/۳۴b	۳/۶۶a	۳/۸۷a	مؤلفه عینی
< ۰/۰۰۱	۲۸/۸۷	۳/۴۳c	۳/۴۰c	۳/۷۳b	۳/۹۴a	نمره کل ادراک عدالت

نتایج آزمون آنووا نشان داد میانگین نقش مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت در بین افراد با تحصیلات ابتدایی به طور معنی داری بیشتر از گروه‌های دیگر است ($p < 0.05$). همچنین میانگین نقش مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت در بین افراد با تحصیلات راهنمایی و متوسطه بیشتر از افراد با تحصیلات دیپلم و دانشگاه است. در مؤلفه ذهنی نیز نتایج مانند میانگین کل است و بالاترین میانگین را گروه با تحصیلات ابتدایی و بعد از آن راهنمایی و متوسط دارند. در مؤلفه‌های عینی میانگین گروه‌های تحصیلی ابتدایی و راهنمایی برابر است و به طور معنی داری بیشتر از میانگین افراد با تحصیلات دیپلم و دانشگاه است ($p < 0.05$).

نتایج بیانگر این موضوع می‌باشد که نقش مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت افراد با سطح تحصیلات افراد رابطه عکس دارد، هر چه میزان تحصیلات افراد کمتر می‌شود نقش مؤلفه‌های عینی و ذهنی مرتبط با مسکن بر ادراک عدالت آن‌ها پر رنگ‌تر می‌شود و برعکس. عمدتاً افراد با تحصیلات دانشگاهی در هنگام مصاحبه و پاسخ دهی به پرسشنامه‌ها علاوه بر عوامل عینی و ذهنی مطرح در پرسشنامه، مؤلفه‌های اقتصادی، قوانین مرتبط با مسکن و ساخت و سازها، نقش دولت در تامین خدمات و امکانات در مناطق مختلف و عدالت توزیعی و رویه‌ای در سیاست‌ها کلان را مرتبط با مفهوم عدالت در خصوص مسکن می‌دانستند که در شکل دهی به عوامل عینی و ذهنی و ادراک عدالت افراد موثرند.

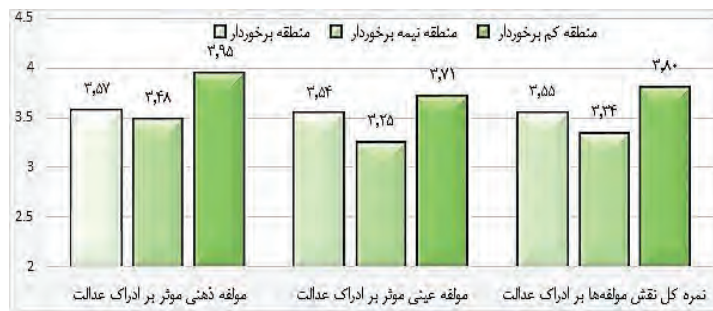
شکل ۶- نمودار ستونی مقایسه ادراک عدالت و مؤلفه‌های آن بر اساس میزان تحصیلات

از آزمون تحلیل واریانس در تحلیل تفاوت میانگین ادراک عدالت بر اساس منطقه سکونت استفاده شد. نتایج آزمون آن در جدول ۱۱ آمده است.

جدول ۱۱- آزمون تحلیل واریانس با هدف مقایسه میانگین نقش مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت بر اساس منطقه سکونت افراد

مقدار p	مقدار F	میانگین ادراک عدالت بر اساس منطقه سکونت			متغیر
		کم برخوردار	نیمه برخوردار	برخوردار	
<0.001	۵۴/۷۹	۳/۹۵a	۳/۴۸b	۳/۵۷b	مؤلفه ذهنی
<0.001	۴۵/۵۶	۳/۷۱a	۳/۲۵c	۳/۵۴b	مؤلفه عینی
<0.001	۵۳/۵۱	۳/۸۰a	۳/۳۴c	۳/۵۵b	نمره کل ادراک عدالت

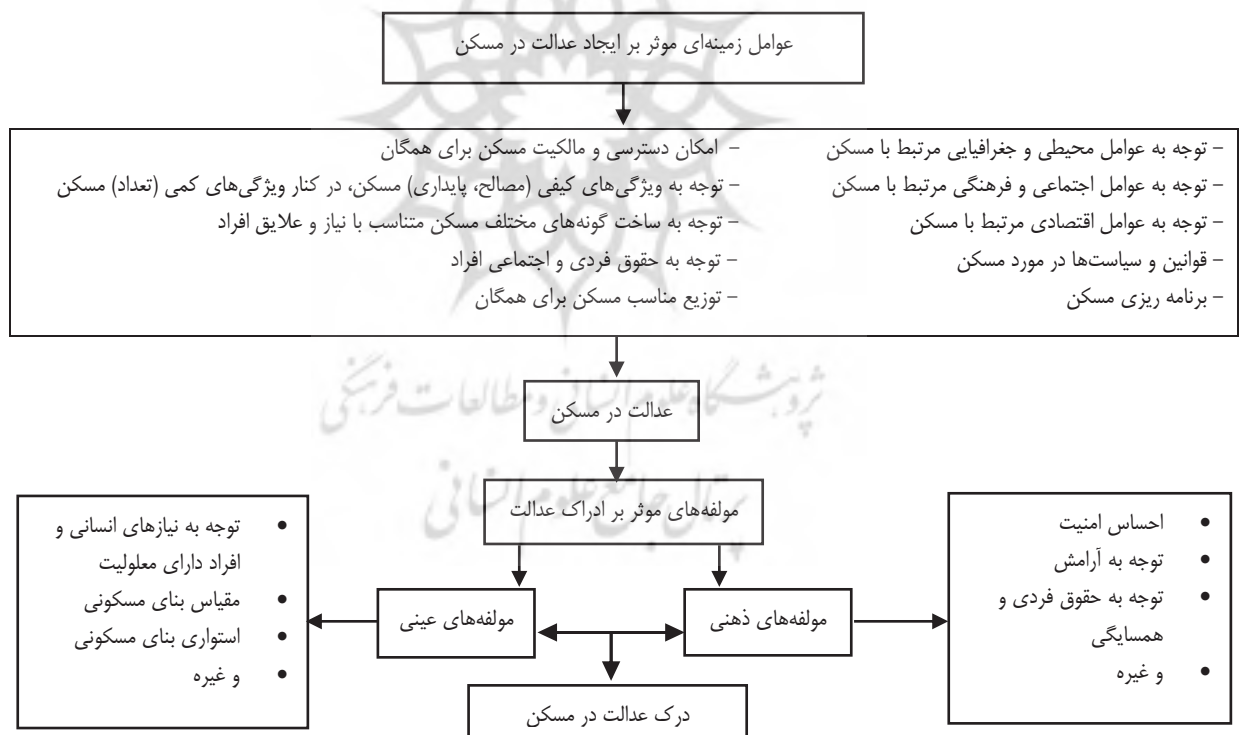
یافته‌ها نشان داد نقش مؤلفه‌ها بر کل ادراک عدالت در بین افراد ساکن در مناطق کم برخوردار به طور معنی داری بیشتر از افراد ساکن در مناطق برخوردار و نیمه برخوردار است و میانگین نقش مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت در بین افراد ساکن در مناطق برخوردار به طور معنی داری بیشتر از افراد ساکن در مناطق نیمه برخوردار است ($p < 0.05$). بررسی میانگین‌ها نشان می‌دهد در نقش مؤلفه‌های عینی موثر بر ادراک عدالت تفاوت‌ها مانند نمره کل است و بالاترین میانگین را مناطق کم برخوردار دارند و کمترین میانگین را مناطق نیمه برخوردار و بین هر سه منطقه تفاوت معنی دار وجود دارد ($p < 0.05$). در نقش مؤلفه‌های ذهنی بر ادراک عدالت بالاترین میانگین را منطقه کم برخوردار دارد. میان ارزش‌های ذهنی شهروندان در خصوص مسکن در مناطق مختلف مسکونی با آنچه که در واقعیت از مؤلفه‌های کالبدی بناهای مسکونی مشاهده و ادراک می‌کنند، ارتباط وجود دارد. نقش مؤلفه‌های عینی و ذهنی بر ادراک عدالت افراد ساکن در مناطق کم برخوردار، بیشتر از سایر مناطق می‌باشد، که ناشی از تفاوت سطح کیفیت زندگی است، همچنین اولویت تاثیرگذاری مؤلفه‌ها بر ادراک عدالت افراد ساکن در هر کدام از مناطق متفاوت می‌باشد که بیانگر تاثیر نقش مؤلفه‌های زمینه‌ای و ارزش‌های ذهنی بر ادراک عدالت افراد دارد. در ادامه به رتبه‌بندی مهم‌ترین عوامل در هر منطقه اشاره شده است.

شکل ۷- نمودار ستونی مقایسه ادراک عدالت و مؤلفه های آن بر اساس منطقه سکونت

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش مؤلفه‌های موثر بر ادراک عدالت در معماری بناهای مسکونی تبیین گردید بدین منظور ابتدا با روش تحلیل محتوا مؤلفه‌های موثر در ادراک عدالت استخراج و به دو دسته عینی و ذهنی تقسیم گردید. سپس با استفاده از روش دلفی و پیمایش میدانی وضعیت مؤلفه‌های حاصل از مطالعات، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتیجه تجزیه و تحلیل نشان داد که ادراک افراد از مفهوم عدالت در مسکن، وابسته به حضور در فضا و ذهنیت افراد نسبت به آن و آنچه که مشاهده می‌کنند دارد. پس رابطه‌ای دو سویه میان شاخص‌های عینی و ذهنی عدالت وجود دارد. وضعیت شاخص‌های ذهنی مرتبط با مسکن و موثر بر ادراک عدالت نشان می‌دهد که به ترتیب احساس امنیت، توجه به آرامش و رعایت حقوق فردی و همسایگی در رتبه ۱ تا ۳ قرار گرفته است، در شاخص‌های عینی موثر بر ادراک عدالت نیز به ترتیب: تطابق با نیازهای انسانی و معلولین، مقیاس بنا، استواری بنا در رتبه ۱ تا ۳ قرار گرفته‌اند.

شکل ۸- نمودار نتیجه‌گیری

• **امنیت**، بر اساس تئوری هرم نیازهای مازلو در ۱۹۶۸، امنیت یکی از نیازهای ضروری و پایه‌ای برای تعالی انسان تلقی می‌شود. بدون تامین امنیت هیچ یک از نیازهای فردی و اجتماعی افراد به طور کامل برآورده نمی‌شود. امنیت در بناهای مسکونی مجموعه‌ای از عوامل محیطی و انسانی است که تاثیر مستقیمی بر ادراک و رفتار افراد دارد. به عبارتی طراحی مناسب و کاربردی موثر محیط و عناصر کالبدی بناهای مسکونی، منجر به افزایش احساس امنیت در افراد و بهبود کیفیت

محیط زندگی آن‌ها می‌شود که تاثیر مستقیمی بر ادراک عدالت افراد دارد که با افزایش احساس امنیت ادراک عدالت هم افزایش می‌یابد.

- **آرامش**، در مسکن یکی از مهمترین نیازهای اساسی انسان است که در سطوح بالای اولویت برای افراد قرار دارد. مصادیق از بین رفتن آرامش در مسکن می‌تواند در عوامل اقتصادی، اجتماعی، محیطی و قوانین مرتبط با ساخت و سازها مشاهده کرد. روند افزایشی قیمت ساخت مسکن و اجاره نسبت به درآمد خانوارها، مفهوم آرامش در مسکن را دچار چالش کرده است و منجر به جدایی‌گزینی اقشار و طبقات اقتصادی و اجتماعی در شهر تهران شده است. علاوه بر آن تعریض کوچه‌های امن و آرام به استناد طرح‌های تفضیلی و تبدیل به خیابان‌های عریض و قابل تردد وسایل سنگین، متراژ بسیار کم واحدهای مسکونی و کم رنگ شدن حریم‌ها، اشرافیت واحدهای مسکونی به یکدیگر با فاصله بسیار نزدیک، آلاینده‌های محیط زیست را می‌توان نام برد. تمام این عوامل باعث شده است که امروزه مسکن دیگر محلی برای آرامش افرادی نباشد. ارتباط مستقیمی بین مفهوم آرامش و ادراک عدالت شهروندان به واسطه مسکن وجود دارد، بدین صورت که با افزایش احساس آرامش، ادراک عدالت هم افزایش می‌یابد و برعکس.
- در معماری مسکن توجه به **حقوق فردی** (حق داشتن مسکن مناسب، آزادی در انتخاب مسکن)، در قوانین کشور و رعایت **حقوق همسایگی** (رعایت حریم‌ها، سایه اندازی، دید، منظر و پرهیز از هرگونه مزاحمت) می‌باشد، این مفهوم که هیچ کس حق ندارد به خود و دیگران به وسیله ساخت و ساز آسیب برساند، با قاعده «لاضرر و لا ضرار»، در اسلام شناخته می‌شود. توجه و رعایت آن، منجر به **ادراک عدالت** و عدم توجه به آن منجر به ادراک بی‌عدالتی می‌شود. توجه به اهمیت حقوق فردی و اجتماعی مطابق با اسناد جهانی نیز تاییدکننده تاثیر بر ادراک عدالت است. برخی از اسناد درخصوص حقوق فردی و حقوق همسایگی)، «منشور مردم»^{۱۱} (N.E.L.C, 2001)، «منشور شهروندان شیویای ژاپن»^{۱۲} (Shibuya City Office, 1997)، «منشور کانادایی حقوق و آزادی‌ها»^{۱۳} (Canada Department of Justice, 1982)، «اعلامیه حقوق بشر و شهروندی فرانسه»^{۱۴} (Unesco, 1789)، «منشور اروپایی حقوق» (European Charter of Rights, 2000)، هستند. (پور عزت، قلی پور و برزکی، ۱۳۸۹: ۸).
- **تطابق با نیازهای انسانی و معلولین**. مسکن با ایجاد بستری برای تامین نیازهای زیستی، نیازهای ایمنی و امنیت، نیاز به احترام به خود و خودشکوفایی، نیاز به وابستگی اجتماعی و نیازهای زیباشناختی می‌تواند پاسخی بخش اعظمی از نیازهای انسان باشد. توجه به این مفهوم در مسکن با رعایت تناسب میان اندام‌های ساختمانی با اندام‌های انسان و ایجاد بستر فضایی و کالبدی مناسب جهت استفاده همه اقشار جامعه در طول گذر زمان می‌باشد؛ در واقع هر انسانی در طول حیات خود به علل مختلف همچون بیماری، حوادث و یا با رسیدن به دوران سالمندی این شرایط (معلولیت و کم توانی) را تجربه خواهد کرد، لذا تطابق کالبد مسکن در جهت تامین نیازهای انسانی منجر به ادراک عدالت می‌گردد و عدم تطابق آن منجر به ادراک بی‌عدالتی می‌گردد.
- توجه به **مقیاس بنا مسکونی** به عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های عینی در ادراک عدالت به واسطه معماری بناهای مسکونی، از نظر افراد شناخته شد. بدین صورت که شهروندان در نگاه نخست کلیت ساختمان را مشاهده کرده و به صورت ناخوابسته و ذهنی آن را با ابعاد متداول سایر بناهای مسکونی که مشاهده کرده یا بنای مسکونی که خود در آن ساکن هستند مقایسه کرده و اگر در این قیاس تفاوت زیادی احساس شود و افراد احساس ضعف کنند منجر به ادراک بی‌عدالتی می‌گردد.
- **استواری بنا مسکونی**، مسکن مناسب باید از مصالحی مناسب و با دوام و متناسب با محیط و اقلیم ساخته شود تا برای بلند مدت پایدار باشد. مسکن باید بتواند آسایش محیطی ساکنانش را تامین کرده و طبق اصول و قواعد کلی در این زمینه با ارتباط با تاسیسات و تجهیزات شهری برای رفع نیازهای اولیه ساخته شود، نبود این شرایط و عدم استواری را می‌توان در بلوک‌های مسکونی حاشیه شهر تهران مشاهده کرد، بناهایی که با استفاده از لاستیک‌های فرسوده، حلبی‌های خالی بنزین، روغن، آجر کهنه آلونکی و خشت و گل برپا می‌گردند و عمدتاً به عنوان محلی برای سکونت اقشار مهاجر، کم درآمد هستند. اتاق‌ها و زاغه‌هایی که عموماً فاقد نور و هوای کافی بوده و به عنوان یک منطقه خارج از محدوده شهری محسوب شده و هیچ‌گونه خدمات و تسهیلات زیربنایی، اجتماعی و عمومی به این مناطق عرضه نمی‌گردد. تمام موارد ذکر شده به مفهوم

استواری خانه تعبیر می‌گردد. بنابراین استوار بودن مسکن منجر به ادراک عدالت و عدم استواری مسکن منجر به ادراک بی‌عدالتی می‌گردد...

پی‌نوشت‌ها

1. Hesiod	7. Al-Zu'bi	12. shibuya citizen's charter
2. Homer	8. Emil Israel	13. canadian charter of Rights and Freedoms
3. Izzy Yi Jian	9. Amnon Frenkel	14. declaration of the rights of man
4. Elizabeth Dirth	10. Elaine Ostroff	
5. Robert W. Lake	11. peopl's charter	
6. Lujun Sua		

منابع

- ابراهیم پور، د، جوانپور، ع. و حسینی اصل، و. (۱۳۹۴). رابطه عدالت اجتماعی ادراک شده با میزان مشارکت شهروندان در توسعه یافتگی شهر تبریز، مطالعات جامعه شناختی شهری، (۱۶): ۱۱۹-۱۴۲.
- اردشیری، م.، فلاح منشادی، ا.، فلاح منشادی، ا. و عباسی، ح. (۱۳۹۴). بررسی وضعیت پایداری طرح‌های آماده سازی از نظر ابعاد کالبدی و اجتماعی، نمونه موردی: شهرک گلستان کلان شهر شیراز، مجله معماری و شهرسازی آرمان شهر، (۱۵): ۲۷۷-۲۸۸.
- اطهری، ک. (۱۳۸۵). عدالت رسمی و عدالت عینی در قانونگذاری بخش مسکن، پژوهش مجلس، سال سیزدهم، شماره (۵۱): ۴۱-۵۵.
- امین پور، ا. مدنی، ر. حیاتی، ح. دلداده، م. (۱۳۹۴). بازشناسی مفاهیم مسکن و سکونت بر اساس آموزه‌های اسلامی. مدیریت شهری، شماره (۴۰): ۴۷-۶۰.
- امین زاده، ب.، و نقی زاده، م. (۱۳۸۱). آرمانشهر اسلام: شهر عدالت، فصلنامه علمی پژوهشی صفا، سال دوازدهم، شماره (۳۵): ۲۱-۳۱.
- آمارنامه شهر تهران ۱۳۹۸ (سالنامه آماری شهر تهران)، (۱۳۹۹). تهران، نشر سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران
- بمانیان، م. ارجمندی، س و علی محمدی، ف. (۱۳۹۲). تاثیر اصول فقهی مرتبط با حقوق شهروندی بر پایه عدل در طراحی مسکن (نمونه موردی: سه مورد از خانه‌های ایرانی-اسلامی)، مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره (۱۲): ۸۹-۱۰۰.
- بمانیان، م.، و امینی، م. (۱۳۹۰). بررسی شاخص‌های موثر در شکل‌گیری تعادل در معماری مسلمانان (نمونه موردی: مسجد جامع اصفهان)، مجله مطالعه شهر ایران اسلامی، دوره ۲ (۵): ۱۷-۲۷.
- بهبودی، ا. (۱۳۹۱). ادراک در معماری مطالعه موردی سنجش ادراک گردشگران اروپایی از معماری ایرانی-اسلامی شهر اصفهان، نشریه هنرهای زیبا، دوره ۱۷، (۳): ۴۱-۴۸.
- پور عزت، ع.، قلی پور، آ. و باغستانی برزکی، ح. (۱۳۸۹). رابطه آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی با پاسخ‌گویی و شفافیت سازمان‌ها رفاه اجتماعی، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۰ (۳۸): ۷-۴۰.
- پور عزت، ع. (۱۳۸۰). مدیریت دولتی و عدالت اجتماعی، دانش مدیریت، (۵۵): ۸۳-۱۱۷.
- تقوایی، ع. بمانیان، م. پورجعفر، م. بهرام پور، م. (۱۳۹۴). میزان سنجی عدالت فضایی در چارچوب نظریه شهر عدالت محور؛ مورد پژوهی مناطق ۲۲گانه شهرداری تهران، مدیریت شهری، دوره ۱۴، (۳۸): ۳۹۱-۴۲۳.
- جمشیدی، م. (۱۳۷۹). بررسی و تبیین نظریه عدالت (قسط) با تکیه بر دیدگاه‌های سه اندیشمند مسلمان ابونصر فارابی، امام خمینی و شهید صدر، رساله دکتری، رشته علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، ۱-۳۵۸.
- حاتمی‌نژاد، ح. سیف‌الدینی، ف. میره، م. (۱۳۸۵). بررسی شاخص‌های مسکن غیر رسمی در ایران نمونه موردی: محله شیخ‌آباد قم، پژوهش‌های جغرافیایی، دوره ۳۸، (۵۸): ۱۲۹-۱۴۵.

- حسین پور، ر. بلالی اسکویی، آ. کی نژاد، م. (۱۳۹۷). ارزیابی مفاهیم طراحی مسکن، با هدف بازآفرینی در مسکن معاصر، فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، ۶ (۲۰): ۴۸-۲۱.
- حیاتی، ح. زارع، ع. امین پور، ا. و مدنی، ر. (۱۳۹۶). تحقق مفهوم قرآنی و روایی حقوق در شهرسازی و طراحی مسکن، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال هشتم، شماره (۳۱): ۲۹۸-۲۶۷.
- راولز، جان. (۱۳۸۵). عدالت به مثابه انصاف یک بازگویی، ترجمه عرفان ثابتی، تهران، انتشارات ققنوس
- رحیمی، ل.، و نقی زاده، م. (۱۳۹۵). تجلی عدالت اجتماعی در ساختار شهر اسلامی (محلّه)، هویت شهر، (۲۶): ۲۰-۱۳.
- رزاقی اصل، س.، و خوش قدم، ف.، (۱۳۹۶). سنجش عوامل بهبود پایداری اجتماعی در بازآفرینی از منظر ساکنان؛ مطالعه موردی: محلّه شیوا تهران فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات شهری، (۲۲): ۷۴-۵۹.
- روستایی، ش. حکیمی، ه. و علیزاده، ش. (۱۳۹۹). سنجش عدالت فضایی شاخص‌های کمی و کیفی مسکن در حوزه‌های شهری (مطالعه موردی: شهر ارومیه)، مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۵۲، شماره (۳): ۱۰۲۹-۱۰۰۹.
- سازمان ملی زمین و مسکن. (۱۳۹۳). مطالعات بازنگری طرح جامع مسکن: سند راهبردی و چشم‌انداز کلان‌بخش مسکن در افق ۱۴۰۵، وزارت راه و شهرسازی، تهران.
- ساوه درودی، م. (۱۳۹۶). الگوهای عدالت طلبی در ایران معاصر، تهران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- ستاوند، م. حاجی زاده، ف. و یغفوری، ح. (۱۳۹۸). واکاوی فضایی مناطق شهری شیراز از منظر عدالت اجتماعی با تأکید بر خدمات عمومی، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی سال نوزدهم، شماره (۵۲): ۱۷۱-۱۹۲.
- سعیدی فر، س. حنایی، ت. و شیروانی مقدم، س. (۱۳۹۹). تبیین مؤلفه‌های کالبدی و عملکردی مؤثر بر عدالت فضایی در سکونتگاه‌های حاشیه‌ای (مطالعه موردی کلان‌شهر مشهد)، مجله علمی پژوهشی معماری شهر پایدار، سال ششم، شماره (۱): ۸۰-۶۷
- سید قطب، م. (۱۳۵۴). ویژگی‌های ایدئولوژی اسلامی، ترجمه سید محمد خامنه‌ای، تهران، انتشارات موسسه ملی.
- شکوهی بید هندی، م.، و عباسپورکالمرزی، م. (۱۳۹۹). مطالعه تطبیقی تفاوت ادراک عدالت در فضاهای جغرافیایی متفاوت در محلات برخوردار و غیربرخوردار شهر تهران نمونه مطالعاتی: محلّه الهیه و شهرک ولیعصر، فصلنامه علمی معماری و شهرسازی، ۳۰ (۸۸): ۱۰۵-۹۳.
- صارمی، ح. تواتزری، س. (۱۳۹۳). سنجش و ارزیابی سطوح برخورداری مناطق شهری کلان‌شهر تهران با استفاده از تکنیک TOPSIS، هویت شهر، ۸ (۱۸): ۶۰-۵۳.
- ضرغامی، ا. (۱۳۹۶). نظریه پایداری اجتماعی و مجتمع‌های مسکونی، تهران، انتشارات دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی
- ضرغامی، ا. و سادات، س. (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی شاخص‌های مسکن ایرانی-اسلامی با مسکن آپارتمانی امروز، فصلنامه نقش جهان، (۲-۶): ۷۲-۶۰.
- طباطبایی، م. (۱۳۸۶). روابط اجتماعی در اسلام، چاپ دوم، قم، دفتر انتشارات اسلامی
- عبدالله زاده، م. ارژمند، م. امین پور، ا. (۱۳۹۶). ابعاد پایداری اجتماعی در کالبد محلّه‌های سنتی ایران، نمونه موردی: محلّه سنگ سیاه شیراز، معماری و شهرسازی آرمان شهر، (۱۹): ۵۴-۳۵.
- قره بگلو، م.، توکلی، ب.، بلالی اسکویی، آ.، و سینمار اصل، ر. (۱۳۹۷). مفهوم مشارکت در محیط از منظر اندیشه‌ی اسلامی و اندیشه‌ی غربی، مجله پژوهش‌های معماری اسلامی، ۶ (۱): ۶۸-۴۳.
- کاتوزیان، ن. (۱۳۸۶). عدالت و حقوق بشر، فصلنامه حقوق مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی ۳۷ (۳): ۳۳۱-۳۲۳.
- کاویانی راد، م. (۱۳۹۲). تبیین نسبت عدالت محیطی و امنیت ملی، فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۶ (۳): ۱۱۳-۱۳۰.
- کلینی، م. (۱۳۷۹). اصول کافی، ترجمه محمد باقر کمره‌ای، جلد ۳، تهران، انتشارات دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی
- گرجی ازندریانی، ع. شیرزاد نظری، ش. (۱۳۹۷). جایگاه حقوق معلولین در حوزه حقوق شهری، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۸، شماره ۲۶، صص ۱۳۷-۱۶۳.

- لینچ، کوین. (۱۳۸۷). تئوری شکل شهر، ترجمه سید حسین بحرینی، چاپ چهارم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- مبحث چهارم الزامات عمومی ساختمان. (۱۳۹۶). تهران، انتشارات مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی
- مدنی، ر.، امین پور، ا.، و حیاتی، ح. (۱۳۹۷). تحقق مفهوم قرآنی و روایی عدل در طراحی مسکن ایرانی، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، (۳۴): ۲۰۱-۲۱۶.
- مدیری، م.، و حسینی، ا. (۱۳۹۲). ارزیابی کمی و کیفی مسکن شهری رو یکردی جهت دستیابی به عدالت فضایی مطالعه موردی: مناطق شهری استان خراسان رضوی، فصلنامه علمی پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، (۳): ۵۳-۶۹.
- مطهری، م. (۱۳۵۸). جهان بینی توحیدی، وحی و نبوت. چاپ دوم، قم، نشر صدرا
- مطهری، م. (۱۳۷۸). سیری در نهج البلاغه، تهران، نشر صدرا
- مفیدی شمرازی، م.، کامران کسمائی، ح.، و مفیدی، م. (۱۳۹۵). مسکن اجتماعی تلبور (فرهنگ، هویت، پایداری)، تهران: انتشارات علم معمار.
- ناصری، س. (۱۳۹۸). آموزه‌های معماری منظر برای مسکن مهر (کارآمدی معماری منظر برای برون رفت از وضع موجود) نمونه موردی مسکن مهر تهرانسر، مجله منظر، ۱۱ (۴۹): ۴۸-۵۷.
- نقره کار، ع.، حمزه نژاد، م.، و معین مهر، ص. (۱۳۹۳). شناخت و تحلیل مسائل طراحی محیط معماری و شهرسازی از منظر اسلامی (در گستره قرآن و روایات)، معماری و شهرسازی آرمان شهر، (۱۳): ۱۱۹-۱۳۵.
- نقی زاده، م. (۱۳۸۵). معماری و شهرسازی اسلامی (مبانی نظری). چاپ اول، انتشارات راهیان
- نقی زاده، م. (۱۳۹۱). تأملی در شناخت مبانی مسکن اسلامی ایرانی، کتاب ماه هنر، (۱۷۰): ۳۸-۵۴
- نقی زاده، م. (۱۳۹۵). نظریه فضای حیات طیب شهر آرمائی اسلام، تهران، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- نقی زاده، م. (۱۳۹۱). الف، شهر بیداری (اصول، شیوه‌ها جلوه‌ها)، تهران، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- نورانی یزدی، ملیحه السادات، (۱۳۹۷). درآمدی بر شناخت مفهوم تقارن، تعادل و جایگاه آن در معماری، فصلنامه معماری‌شناسی، دوره ۱، (۲): ۱-۷.
- هاروی، د. (۱۳۹۵). عدالت اجتماعی و شهر، ترجمه محمدرضا حائری، تهران، انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری
- یعقوبی، د. (۱۳۸۸). درک ایرانیان از عدالت، تهران، انتشارات جامعه شناسان.
- Alasmar, R. (2019). Philosophy and Perception of Beauty in Architecture. *American Journal of Civil Engineering*, 7(5), 126-132.
- Baeker, G., & Cardinal, D. (2001). Beyond garrets and silos: Bringing communities together through cultural planning. *Prepared for Table d'hôte on Building Sustainable Communities: Culture and Social Cohesion*.
- Charter of Fundamental Rights of the European Union. (2000). Official Journal of the European Communities.
- Dirth, E., Biermann, F., & Kalfagianni, A. (2020). What do researchers mean when talking about justice? An empirical review of justice narratives in global change research. *Earth System Governance*, 6, 100042.
- GHaedrahmati, S., Khademalhoosini, A., & Tahmasebi, F. (2018). Spatial analysis of social justice in city of Isfahan, Iran. *Annals of GIS*, 24(1), 59-69.
- Israel, E., & Frenkel, A. (2020). Justice and inequality in space—A socio-normative analysis. *Geoforum*, 110, 1-13.
- Jian, I. Y., Luo, J., & Chan, E. H. (2020). Spatial justice in public open space planning: Accessibility and inclusivity. *Habitat International*, 97, 102122.

- Lake, R. W. (2018). Locating the social in social justice. *Annals of the American Association of Geographers*, 108(2), 337-345.
- Ostroff, E., & Hunter, D. (2003). Social justice in architecture: Promoting universal design and human diversity in architecture education and practice through the accreditation process. In *Position paper for National Architectural Accrediting board Validation conference*.
- Shibuya City Office. (1997). Shibuya Citizen's Charter, Japan. Available at: <http://www.city.shibuya.tokyo.jp/eng/index.html>. (2006)
- Su, L., Huang, S. S., & Nejati, M. (2019). Perceived justice, community support, community identity and residents' quality of life: Testing an integrative model. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 41, 1-11.

Explaining the effective components on the perception of justice in the architecture of contemporary residential buildings (Case study: Tehran residential buildings)

Sina Jalilpour Aghdam, Ph.D. Student of Architecture, Department of Architecture, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran

Ahmad Mirza Kuchak khoshnevis*, Associate Professor, Department of Buildings and Textures, Cultural Heritage Research Institute, Tehran, Iran

Mehdi Khak Zand, Associate Professor, Department of Architecture, Tehran University of Science and Technology, Iran

Mostafa Masoudinejad, Assistant Professor, Department of Architecture, Islamic Azad University of Ahvaz, Iran

Received: 2021/7/2

Accepted: 2021/12/31

Introduction: Given the importance, background and position of the concept of "justice" in Islamic teachings, popular culture and traditional Iranian architecture, and considering the positive effects that the perception of justice has on society. The importance and necessity of looking at architecture from the perspective of "justice" especially in housing, seems more and more necessary. Humans spend most of their time in residential spaces, and these are the most important urban elements that impact people's perception. Considering the perceptual relationship, we can say that there is a significant relationship between the architecture of residential buildings and the perception of justice. There is also a direct relationship between how citizens' mental values about housing relate to what they perceive and perceive as the physical components of housing, which leads to a perception of justice or injustice. Since, the perception of justice depends on the presence of individuals and the mentality that individuals have towards the concept of justice and what they observe. So there is a two-way relationship between objective and subjective indicators. With these interpretations, it is the observation of objective indicators and their comparison in the minds of individuals that form the mental indicators.

Method: The research method in this research is of a combined type according to the research and based on the method in the first part is qualitative and in the second part is quantitative. In data analysis, content analysis, Delphi and survey methods are used. Has been.

Results: Findings show that not all people have the same perception of the concept of "justice" and each person has a different definition. Therefore, the perception of justice is not the same for all people, but all people believe in common contexts and factors in the architecture of residential buildings that affect the perception of justice. As a result, the priority of influencing each component on the perception of justice of individuals varies according to contextual factors such as age, gender, marriage, employment and income status, education and residence of individuals among citizens.

Conclusion: We divided components affecting the perception of justice by individuals through the architecture of residential buildings into two categories: objective and subjective. The differences in objective indicators such as building scales have led to differences in the mental indicators of citizens in different residential areas of Tehran, which is important in the mental indicators obtained from the research, such as individual rights and neighborhood rights, The feeling of security is also visible. All the mentioned factors such as order, proportions from the point of view of experts and citizens are factors that exist in all residential buildings that are perceived as a whole and engrave a mental image of themselves on the mind of the audience that there is a direct relationship between these factors and There is a perception of justice. The status of mental indicators related to housing and affecting the perception of justice shows that the sense of security, attention to peace and respect for individual rights and neighborhood are ranked 1 to 3, respectively, in the objective indicators affecting the perception of the world: Adaptation to human needs and disabilities, building scale, building stability are ranked 1 to 3.